

ТРИМЕСЕЧНО НАБЛЮДЕНИЕ НА НАЕТИТЕ ЛИЦА, ОТРАБОТЕНОТО ВРЕМЕ, СРЕДСТВАТА ЗА РАБОТНА ЗАПЛАТА И ДРУГИ РАЗХОДИ ЗА ТРУД

1. Цел, задачи и предназначение

Тримесечното наблюдение на наетите лица, отработеното време, средствата за работна заплата и други разходи за труд има за цел да изследва текущото състояние и динамика на основни аспекти на пазара на труда.

Основни задачи на наблюдението са събирането, обработката и анализа на статистически данни, отнасящи се за броя на наетите лица по трудово и служебно правоотношение и на средната месечна работна заплата в националната икономика.

Потребители на показателите от тримесечното наблюдение са органите на държавното управление, синдикални организации, професионални съюзи, международни организации, научни и изследователски институции, фирми и граждани. Резултатите от наблюдението се използват за вземане на управленски решения в областта на политиката по труда, социалната и данъчната политики; оценка на компенсациите на наетите лица в националните сметки; научни и изследователски цели; вземане на инвестиционни решения.

2. Обект, обхват и единици на наблюдението

Обект на наблюдението са:

- характеристиките на работодателя (предприятието) -форма на собственост, начин на финансиране, икономическа дейност, брой наети лица, движение на персонала (приети и напуснали), разходи за труд (средства за работна заплата, обезщетения, социални осигуровки, други социални разходи и данък върху социалните разходи);
- характеристиките на наетите лица в предприятието – вид трудово правоотношение (според КТ, ЗДС, договор за управление и контрол, граждански договор), режим на заетост (пълно / непълно работно време), пол, отработено и неотработено време.

Единици на наблюдението са предприятията -фирми, министерства, ведомства, политически, религиозни, обществени организации, съюзи и движения и други, които извършват икономическа дейност на територията на Република България и имат поне едно наето лице по трудово или служебно правоотношение през отчетния период.

Обхват от икономически дейности: Селско, горско и рибно стопанство (А), Добивна промишленост (В), Преработваща промишленост (С), Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D), Доставяне на води ;канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (Е), Строителство (F), Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G), Транспорт, складиране и пощи (H), Хотелиерство и ресторантьорство (H), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J), Финансови и застрахователни дейности (K), Операции с недвижими имоти (L), Професионални дейности и научни изследвания (M), Административни и спомагателни дейности (N), Държавно управление (O), Образование (P), Хуманно здравеопазване и социална работа (Q), Култура, спорт и развлечения (R), Други дейности (S).

Териториален обхват: 28 административни области

3. Основни дефиниции

Наети лица са лицата, които са в трудово правоотношение с работодателя съгласно Кодекса на труда и в служебно правоотношение съгласно Закона за държавния служител, по силата на които правоотношения те получават възнаграждение в пари или натура под формата на работна заплата за извършена в определен обем и качество работа, независимо дали договорът за наемане е постоянен или временен, на пълно или непълно работно време.

Брутната заплата е възнаграждението, което лицето получава за положения от него труд преди приспадането на задължителните и доброволните вноски за социално и здравно осигуряване и данъчните начисления за сметка на наетото лице.

Брутната работна заплата на наетите лица включва начислените средства за:

- основна заплата за отработено време или извършена работа;
- възнаграждение за основен и допълнителен платен годишен отпуск и други видове

платени отпуски съгласно КТ и ЗДС (обучение и приеман изпит в учебно заведение, отпуск за изпълнение на граждански и обществени задължения, отпуск на синдикални дейци, служебни и творчески отпуски, платен отпуск за две и повече живи деца);

- възнаграждение за извънреден труд;
- допълнителни трудови възнаграждения за продължителна работа, нощен труд, работа при вредни или други специфични условия на труд, работа в празнични и почивни дни, за по-висока лична квалификация и др. съгласно КТ или договорени чрез колективен трудов договор;
- допълнително материално стимулиране под формата на месечни и тримесечни премии;
- годишни премии, 13-та и 14-та заплати.

Други разходи за труд – направените разходи на работодателя за използваната от него работна сила извън разходите за работна заплата:

- обезщетения съгласно КТ, КСО и ЗДС, изплатени от работодателя на наетите лица без посредничеството на осигурителен фонд: обезщетения за вреди от трудова злополука или професионална болест по вина на работодателя; преместване на работника в друго населено място; обезщетение за неспазено предизвестие за прекратяване на трудовото правоотношение; обезщетение при прекратяване на трудовото правоотношение без предизвестие; при уволнение поради закриване на предприятието, съкращаване на щата, намаляване обема на работата или спиране на работата за повече от 15 работни дни; обезщетение за неизползван платен годишен отпуск при прекратяването на трудовото правоотношение; обезщетение при незаконно уволнение; паричното обезщетение за първия работен ден от отпуска за временна нетрудоспособност. Не се включват обезщетенията и помощите за сметка на осигурителните фондове.

- задължително и доброволно социално и здравно осигуряване за сметка на работодателя, вт. ч. за: задължително пенсионно осигуряване; общо заболяване и майчинство; трудова злополука и професионална болест; допълнително задължително и допълнително доброволно пенсионно осигуряване; здравно осигуряване; безработица;

- социални разходи в пари или натура, които се предоставят от работодателя на персонала и не са свързани директно с обема и качеството на извършваната работа като: поевтиняване на храната, поддръжка на почивни бази, еднократни помощи за лекарства, за раждане, при смърт на член от семейството, за транспорт, не униформено облекло и други;

- данък върху социалните разходи.

Отработени човекочасове - включват всички действително отработени от наетите лица нормални часове и отработените извънредни часове (извън обичайно установеното работно време). Не се включват неотработените часове поради: ползването на платен или неплатен отпуск; временна нетрудоспособност; бременност, раждане и отглеждане на малко дете; стачки и текущ престой. Часовете, в които лицето е било на разположение на работодателя, но не е осъществило трудовата си функция също се считат за неотработени.

Заето работно място е място в предприятието, на което е назначено лице по трудово или служебно правоотношение, вкл. лицата по ПМС № 66 от 1996г., ПМС № 212 от 1993 г. и наетите по програми и мерки по условията на Закона за насърчаване на заетостта.

Свободно работно място може да бъде новосъздадено, незаето или място, което ще се оваканти, за което са изпълнени следните две условия: 1/ работодателят предприема активни стъпки да намери подходящ кандидат извън предприятието и е готов да предприеме и нови такива; 2/ работодателят възнамерява да попълни веднага или в близко бъдеще. Под "активни стъпки" се разбира обявяване на мястото за свободно в бюрата по труда; даване на обяви във вестници, Интернет, телевизия; обявяване на конкурси; директно свързване с възможни кандидати. Под "близко бъдеще" се разбира 3-месечен период.

4. Използвани класификации

- Класификация на икономическите дейности (КИД-2008)
- Национална класификация на професиите и длъжностите - 2005
- Единен класификатор на административно-териториалните и териториалните единици в Република България (ЕКАТТЕ)

5. Периодичност

Наблюдението се провежда тримесечно, като изследваните показатели се събират за всеки от

месеците на тримесечието.

6. Модел и обем на извадката

До 2007 година наблюдението е изчерпателно за предприятията от обществения сектор и репрезентативно за частния сектор. От първо тримесечие на 2008 година училищата и детските градини от обществения сектор се наблюдават извадково, а не изчерпателно.

Извадката от предприятията в частния сектор се формира на принципа на простия случаен подбор.

Критериите, по които се стратифицира генералната съвкупност от предприятията са:

- икономическа дейност – двузначен код по КИД-2008
- размер на предприятието според броя на наетите лица:
  - от 1 до 49 наети лица;
  - от 50 до 99 наети лица;
  - над 100 наети лица.
- териториален признак – 28 административни области

Обемът на извадката от предприятия според броя наети лица е както следва: от 1 до 49 наети лица - 5 %, от 50 до 99 наети лица - 40 %, предприятията с над 100 наети се наблюдават изчерпателно.

Извадката се актуализира тримесечно въз основа на подадената от териториалните подразделения на НСИ информация за приватизирани, закрити и реструктурирани предприятия.

В Националната статистическа програма е заложен принципът на задължително участие за респондентите.

7. Метод на събиране на данните и източници на информация

Данните се събират чрез електронен и хартиен формуляр. Хартиеният формуляр се изпраща на предприятията по пощата от териториалните статистически бюра на НСИ, а електронния се публикува на интернет страницата на НСИ. Попълнените формуляри се предоставят в ТСБ до 15 число на месеца следващ отчетното тримесечие, като се изпращат по пощата, електронната поща или се донасят лично от респондентите в ТСБ.

Източник на информация е първичната документация на отчетната единица: таблицата за отчитане на явяванията и неявяванията на работа, платежните ведомости, счетоводните сметки, трудовите договори, заповедите за освобождаване от работа, за разрешаване на отпуските, договорите за управление на предприятието, гражданските договори и други.

8. Организационен план

В подготовката и провеждането на тримесечното наблюдение участват Националният статистически институт и Териториалните статистически бюра.

Националният статистически институт подготвя, организира и ръководи наблюдението като:

- разработва методологията, формуляра и указанията за попълване;
- извършва избора на предприятията;
- изготвя програмното осигуряване за обработката на данните;
- дава указания на експертите от ТСБ и консултира отчетните единици по възникнали специфични въпроси при попълването на формуляра;
- извършва контрол, национална обработка на данните и анализ на резултатите;
- подготвя таблици за публикации и бюлетини на НСИ.

Териториалните статистически бюра подпомагат подготовката на изследването и организират неговото провеждане на територията на съответния район като:

- осъществяват контакт с отчетните единици и ги снабдяват с формуляри;
- консултират отчетните единици при възникнали въпроси;
- приемат и въвеждат данните от попълнените формуляри;
- правят справки с отчетните единици при наличие на липсващи или неправилно попълнени данни.

9. Основни статистически показатели

Основните статистически показатели от тримесечното наблюдение са: среден списъчен брой наети лица по трудово и служебно правоотношение, средна работна заплата за тримесечието и

поотделно за всеки от съставлящите го месеци, средна годишна работна заплата по предварителни данни, коефициент на свободните работни места.

Средният списъчен брой на наетите за един месец е сумата от списъчния брой на наетите за всеки календарен ден от месеца (включително празничните и почивните дни) разделена на броя на календарните дни през отчетния месец (30 или 31, а за февруари - 28 или 29 дни). Списъчният брой на наетите за почивните и празничните дни се приема за равен на списъчния брой от последния работен ден (преди съответния почивен или празничен ден). Средният списъчен брой на лицата наети на непълно работно време се преизчислява към пълна заетост въз основа на установената в трудовия договор на лицето продължителност на работното време.

Предварителната годишна оценка на броя на наетите лица се получава чрез средна аритметична величина от дванадесетте месеца на календарната година.

Средната месечна работна заплата се изчислява като начислените средства за работна заплата за отчетния месец се разделят на средния списъчен брой на наетите по трудово правоотношение без лицата в отпуск по майчинство.

Средната годишна работна заплата по предварителни данни се изчислява като начислените средства за работна заплата от началото на годината се разделят на осреднения за дванадесетте месеца на годината среден списъчен брой на наетите без лицата в отпуск по майчинство.

Коефициент на свободните работни места - съотношението между свободните работни места и сумата от заетите и свободните работни места.

Броят на заетите работни места се изразява чрез списъчния брой на наетите по трудово и служебно правоотношение лица в последния ден на отчетното тримесечие без дългосрочно отсъстващите за период по-голям от три месеца, като лица в отпуск по майчинство, в отпуск по болест, в неплатен отпуск.

10. Ревизиране на текущите данни

Процесът на ревизиране се изразява в представяне на различни количествени оценки за един и същ показател. Основната цел на ревизирането на текущите данни за всеки период е да бъдат публикувани най-добрите оценки към даден момент чрез използването на по-късна информация, основана на по-изчерпателни и с по-голяма достоверност и качество източници, което да доведе до подобрение в качеството на данните.

В генералната съвкупност, от която е формирана извадката за наблюдението през година t , са включени всички частни фирми, представили го Поради голямата разлика във времето (от две години) се налага извършването на две ревизии на месечните данни. Първата е при обявяването на годишни окончателни данни за година $t-1$. Тя има за цел актуализиране на генералната съвкупност, от която е направена извадката в частния сектор. Втората ревизия се налага поради невъзможността за своевременно обхващане на новосъздадените през година t фирми. Дишен отчет за дейността си през година $t-2$, и приватизираните предприятия през година $t-1$.

11. Публичност и прозрачност

Месечните и тримесечните данни за средната работна заплата и броя на наетите по трудово или служебно правоотношение към края на всеки месец от наблюдаваното тримесечие се публикуват 40 дни след края на I^{-во}, II^{-ро} и III^{-то} тримесечие и 45 дни след края на IV^{-то} тримесечие.

Съобщения

Основните резултати от всяко наблюдение се изпращат до Българската телеграфна агенция, която ги представя на всички електронни медии и на печатните издания. След този момент всички потребители имат достъп до готовата информация чрез дирекция "Разпространение на информацията" на НСИ.

Публикации

- Статистически справочник -раздели "Пазар на труда" (предварителни годишни данни).

Източник: Национален статистически институт

Лице за контакт: Тодор Давидков – началник на отдел „Статистика на труда“, тел. 02 9857 568, електронна поща: tdavidkov@nsi.bg.